

พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์ในสังคมร่วมสมัย: ความทรงจำร่วมระหว่างชาติ ความเป็นสมัยใหม่ และความรู้ท้องถิ่น

The Ethno-Cultural Museum in Contemporary Society: A Collective Memory of the Nation State, Modernity, and Local Knowledge

นฤพนธ์ ดั่งวงวิเศษ
Narupon Duangwises

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร 10170
Sirindhorn Anthropology Centre, Bangkok 10170 Thailand

*Corresponding author E-mail: narupon.d@sac.or.th

(Received: March 3, 2021 / Revised: May 3, 2021 / Accepted: May 27, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการทบทวนความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์ภายใต้ลัทธิอาณานิคมตะวันตกมาจนถึงการปฏิรูปการเรียนรู้ของมนุษย์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 หรือทศวรรษ 2000-2010 ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนกลุ่มต่างๆ และชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่าที่ปรากฏและการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์มิได้เป็นเพียงเรื่องจารีตนิยมและภูมิปัญญาของคนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ หรือเป็นเรื่องของรัฐชาติที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ทันสมัยและเจริญก้าวหน้า หากแต่เป็น

ความทรงจำร่วมของมนุษย์ต่างวัฒนธรรมที่มีต่อการสร้างชาติ การทำให้ทันสมัยและการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความทรงจำนี้คือการตอบโต้และการต่อสู้ในเชิงความรู้ที่เคลื่อนที่ไปตลอดเวลาและไม่สามารถแยกความเป็นชาติออกจากความเป็นท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ได้

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑวัฒนธรรมชาติพันธุ์, ความทรงจำร่วม, รัฐชาติ, ความเป็นสมัยใหม่, ความรู้ท้องถิ่น

Abstract

This article reviews the knowledge and understanding of the creation of the ethno-cultural museum under western colonialism up to the early 21st century reform of human learning, in which participation of different groups of people is very important. It pointed out that the stories depicted and exhibited in museums are not merely the customs and wisdom of local people and ethnic groups, or it is the story of the nation-state that modernizes and civilizes ethnic groups. But it is a shared and collective memory of people of different cultures towards the creation of a nation state, process of modernization and construction of local cultural identities. This memory is the negotiated retaliation and cognitive struggle that moves through time and is unable to separate the modern nation state from the ethno-locality.

Keywords: Ethno-Cultural Museum, Collective Memory, Nation State, Modernity, Local Knowledge

บทนำ

ข้อถกเถียงสำคัญในหมู่นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ศึกษาที่ผ่านมามักจะวางอยู่บนความคิดที่ว่าวัฒนธรรมของชาติมีความสำคัญเหนือกว่าและบดบังวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ นำไปสู่การวิพากษ์อำนาจรัฐที่สร้างภาพตัวแทนและ “ความเป็นอื่น” ให้กับกลุ่มคนพื้นเมืองที่มีวัฒนธรรมแปลกประหลาด รวมทั้งการเสนอแนะและแสวงหาวิธีการที่ดีกว่าเดิมในการอธิบายชีวิตและวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองในแบบที่ไม่บิดเบือน เพื่อที่จะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นมี “ความบริสุทธิ์” และแตกต่างจากวัฒนธรรมสมัยใหม่ ข้อถกเถียงนี้ทำให้เห็นว่า “วัฒนธรรมของชาติ” กับ “วัฒนธรรมท้องถิ่น” เป็นสิ่งที่แปลกแยก ตัดขาดจากกัน และอยู่ร่วมกันไม่ได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการผลิตซ้ำคู่ตรงข้ามระหว่าง “ความเป็นชาติสมัยใหม่” กับ “ความเป็นพื้นเมืองที่ล้าหลัง” การแบ่งแยกสองสิ่งนี้ออกจากกันคือปัญหาใหญ่ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนทัศน์แบบเหตุผลนิยม

ในสังคมไทย การศึกษาพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจยังมีน้อย งานศึกษาที่พูดถึงประเด็นอำนาจมีเพียงงานศึกษาของณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี (2550) ที่อธิบายถึงอำนาจของรัฐในการสร้างวาทกรรมเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชาติที่อาศัยวัตถุวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์เป็นเครื่องแสดงออก การศึกษาที่ผ่านมามักจะสนใจกระบวนการสร้างและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในฐานะเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ รื้อฟื้น และสืบทอดวัฒนธรรมที่กระตุ้นให้คนท้องถิ่นภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ของตนเอง (ญาณีจันทร์ รักวงศ์วาน 2554, ปรัชต์ สาดิ 2558, รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม 2556, ศรีศักร วัลลิโภดม 2551, และ สายนต์ไพโรชาญจิตร 2547) การศึกษาในแนวนี้นี้เชื่อว่าถ้าคนท้องถิ่นร่วมมือกันสร้างพิพิธภัณฑ์จะทำให้วัฒนธรรมยังคงอยู่และชุมชนมีความเข้มแข็ง แต่ยังขาดการตั้งคำถามเกี่ยวกับการสร้างความรู้ และผลกระทบของความรู้ที่เกิดขึ้น

ในพิพิธภัณฑ์ในฐานะเป็น “การเมืองของความทรงจำ” ที่ถูกเล่าและถูกนำเสนอให้เป็นภาพตัวแทนของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่บริสุทธิ์ การศึกษาที่ชี้ให้เห็นระบอบอำนาจที่อยู่เบื้องหลังวาทกรรมเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เช่นการศึกษาของ ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี (2550) ชี้ว่าการเล่าเรื่องในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอีสาน คือการสร้างภาพตัวแทนที่คนท้องถิ่นตอบโต้กับเรื่องเล่าของรัฐที่ครอบงำสังคม ขณะเดียวกันก็เป็นวิธีที่ทำให้คนท้องถิ่นอีสานมอง “วัฒนธรรม” ของตัวเองเป็นสิ่งสวยงามที่ปราศจากการเจือปนด้วยความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

อย่างไรก็ตาม ตามจารีตนิยมของการสร้างพิพิธภัณฑ์ คือการใช้เป็นสถานที่เก็บและจัดแสดงวัตถุสิ่งของโบราณและหัตถุยา (Hein 2010) พิพิธภัณฑ์ในความหมายเดิมจึงให้ความสำคัญกับ “วัตถุ” มากกว่าเรื่องราวของผู้คนและวัฒนธรรมที่แวดล้อมวัตถุเหล่านั้น นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ศึกษาในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ และการให้คุณค่ากับวัตถุสิ่งของทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ในแง่บริบททางการเมือง พิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่เสมือนเป็นสถาบันของความรู้เกี่ยวกับ “ความเป็นชาติ” และเป็นเครื่องมือที่ตอกย้ำสำนึกทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ (Cameron 2005) บทความของผู้เขียนจะชี้ให้เห็นกรอบความคิดและโลกทัศน์ในการสร้างพิพิธภัณฑ์แบบตะวันตกตั้งแต่ยุคอาณานิคมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 มาจนถึงยุคหลังอาณานิคมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงทศวรรษ 2010 ที่บ่งบอกพลวัตของการจัดแสดงวัตถุทางวัฒนธรรมและชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีข้อถกเถียงและข้อวิจารณ์เกี่ยวกับ “การสร้างภาพแทน” “ความเป็นจริง” และ “ความทรงจำร่วม” ฉะนั้น ในการศึกษาระบอบอำนาจที่ดำรงอยู่ในพิพิธภัณฑ์จึงไม่ควรมอง “อำนาจ” ในฐานะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการควบคุมหรือกดทับ แต่ควรมองในฐานะเป็น “ปฏิบัติการ” ที่เชื่อมเข้าหากันระหว่างความรู้ วัตถุ พื้นที่ และอารมณ์ความรู้สึก (Kyorlenski 2013)

ผู้เขียนขอเสนอประเด็นข้อถกเถียงว่าการดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ไม่ได้เป็นเพียงการมองเห็นด้วยตาและการจับต้องทางกายภาพ แต่ยังต้องใช้จินตนาการที่สร้างอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งนำไปสู่สิ่งที่ Foucault (1986) เรียกว่า Heterotopia ซึ่งหมายถึงพื้นที่ทางสังคมที่มีความหมายต่าง ๆ ซ้อนทับกันอยู่ และทำให้เกิดการสัมผัสถึงการมีอยู่ของพื้นที่อื่น ๆ โดยปราศจากการมองเห็นด้วยตา ในแง่นี้ ผู้เขียนต้องการเสนอว่าพื้นที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์ คือ “พื้นที่สังคมแห่งความทรงจำร่วม” ที่รัฐชาติ ความทันสมัย และความรู้ท้องถิ่นต่างสร้างเรื่องเล่า นำประสบการณ์ อารมณ์ และความรู้สึกมาหลอมรวมกัน และไม่สามารถตัดสินได้ว่าอะไรคือความเป็นชาติ ความทันสมัย และความเป็นท้องถิ่นที่บริสุทธิ์ กล่าวคือ พื้นที่สังคมแห่งความทรงจำร่วมถูกประกอบสร้างขึ้นจากจินตนาการและความรู้สึกที่มาจากทั้งคนท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำความคิด ปราชญ์ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปทำงานในท้องถิ่นนั้น

ความคับแคบของพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์ภายใต้ลัทธิอาณานิคม

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ชนชั้นสูงชาวยุโรปนิยมสะสมวัตถุสิ่งของที่วิจิตรบรรจง แปลกประหลาดและหายาก ซึ่งเป็นทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวที่บ่งบอกถึงฐานะของผู้ที่สะสม (Arnold 2006, Bowry 2014, และ Gyarmati 2008) ชนชั้นเจ้านายและขุนนางจึงสร้างห้องเก็บวัตถุที่มีค่าเหล่านี้ไว้ ซึ่งรู้จักในนาม “ห้องศิลปะ” หรือ “ห้องที่น่าพิศวง” (Findlen 2004) ความนิยมในการสะสมของสวยงามที่หายากในหมู่ชนชั้นสูงมาพร้อมกับการขยายตัวของการค้าวัตถุที่แปลกประหลาดที่มาจากจีน อินเดีย ญี่ปุ่น เม็กซิโก และทวีปอเมริกาใต้ (Sheurleer 1985) เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 18 ชาวยุโรปออกเดินทางไปยังดินแดนที่ห่างไกลและได้ค้นพบมนุษย์ที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ต่างออกไป ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสะสมวัตถุทางวัฒนธรรมที่ต่างไปจาก

ยุโรป (Aldrich 2012, Ames 1992, และ Rein 2012) และเป็นการเปรียบเทียบความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่าง “วัฒนธรรมโบราณ” ที่พบในดินแดนยุโรปกับ “วัฒนธรรมใหม่” ที่พบในดินแดนนอกยุโรป นโยบายของการเปรียบเทียบนี้คือการบอกให้ชาวตะวันตกตระหนักว่าวัฒนธรรมของ “พวกเรา” (คนผิวขาว) ต่างจากวัฒนธรรมของ “พวกเขา” (คนพื้นเมืองในดินแดนอื่น)

วัตถุทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองหลายรูปแบบไม่อาจจัดประเภทได้ตามความเข้าใจของชาวตะวันตก นำไปสู่การตั้งคำถามว่าวัตถุที่มาจากต่างวัฒนธรรมควรจะจัดจำแนกด้วยวิธีการใด ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปมีการสร้างพิพิธภัณฑ์แห่งชาติและนำวัตถุของชนพื้นเมืองที่ตนเองเข้าไปปกครองกลับมาไว้ในพิพิธภัณฑ์ และจัดประเภทวัตถุเหล่านั้นให้อยู่ร่วมกับสัตว์และพืช ซึ่งเป็นการจัดหมวดหมู่ของวัตถุภายใต้วิธีคิดวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ มนุษย์ในวัฒนธรรมอื่นจะถูกอธิบายเป็น “เผ่าพันธุ์” คล้ายกับการจัดจำแนกพันธุ์ของพืชและสัตว์ (Zimmerman 1999, และ 2010) ตัวอย่างเช่น ในยุคอาณานิคม ชาวตะวันตกจะถ่ายภาพคนพื้นเมืองที่ไม่สวมเสื้อผ้าเนื่องจากมองว่าคนเหล่านั้นมีรูปร่างหน้าตาที่แปลกประหลาดพิสดาร บางครั้งถูกมองว่าน่ากลัวและน่ารังเกียจ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ของชาวตะวันตกที่มีต่อคนพื้นเมือง (MacLeod and Rehbock 1994) พิพิธภัณฑ์ภายใต้ลัทธิอาณานิคมของตะวันตกที่ถูกสร้างขึ้นในดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจของชาวตะวันตก เช่น ออสเตรเลีย ปาปัวนิวกินี ฟิจิ ฮาวาย เป็นต้น ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำให้ดินแดนเหล่านั้นกลายเป็นตะวันตก (westernizing project) พิพิธภัณฑ์ยังเป็นเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่ชาวตะวันตกใช้ควบคุมธรรมชาติ นโยบายสำคัญก็คือการเก็บรวบรวมวัตถุของคนพื้นเมืองไว้ในพิพิธภัณฑ์คือการแสดงอำนาจที่ชาวตะวันตกคิดว่าตนคือผู้ครอบครองโลก โดยแยกคนพื้นเมืองให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกับพืชและสัตว์ที่ชาวตะวันตกจะเข้าไปควบคุมได้ (MacLeod 1998, และ Thomas 1994)

Kahn (1995) อธิบายว่าการแบ่งแยกวัฒนธรรมตะวันตกออกจากวัฒนธรรมคนพื้นเมือง คือการสร้างความชอบธรรมให้กับการหาผลประโยชน์ทางเชื้อชาติ (racial exploitation) ในแง่นี้ พิพิธภัณฑ์ในยุคอาณานิคมจึงได้มองวิถีชีวิตของคนพื้นเมือง นอกจากสนใจการนำ “วัตถุแปลกๆ” ของคนพื้นเมืองมาจัดแสดงและใช้เป็นสัญลักษณ์ของการมีอำนาจเหนือกว่าของชาวตะวันตก (Munjeri 1991) ตัวอย่างเช่น บ้านของชาวเมารีมีใช้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษที่ลวงลับ แต่ยังเป็นวิญญานของบรรพบุรุษที่ถูกหลานในวงศ์ตระกูลให้ความเคารพบูชา แต่การจัดแสดงบ้านของชาวเมารีในพิพิธภัณฑ์แห่งชาตินิวซีแลนด์ได้สะท้อนวิถีคิดเรื่องนี้แต่อย่างใด (Hakiwai 1990) การมองข้ามหรือละเลยที่จะพูดถึงความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณและอำนาจเหนือธรรมชาติของคนพื้นเมือง คือกระบวนการทัศน์วิทยาศาสตร์ที่ชาวตะวันตกนำมาใช้ในการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์

วัตถุวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองจะถูกจัดจำแนกตามแหล่งที่มาทางภูมิศาสตร์และจัดลำดับตามวิวัฒนาการของวัฒนธรรม จากระดับล่างสุดที่เป็นวัฒนธรรมเก็บของป่าล่าสัตว์ไปจนถึงระดับสูงสุดที่เป็นสังคมเกษตรกรรม การจัดลำดับสูงต่ำของวัตถุในแนวทางนี้เกิดขึ้นภายใต้ลัทธิอาณานิคมที่ชาวตะวันตกมองว่าวัฒนธรรมของชนชาติอื่นล้าหลังกว่าตนเอง วัตถุทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองจะไม่ถูกมองว่าเป็น “ศิลปะ” แต่เป็นเพียงวัตถุทางธรรมชาติ ในช่วงทศวรรษ 1930 เกิดแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ทำให้การจัดแสดงวัตถุทางวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์ปรับเปลี่ยนไป มีการอธิบายให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองมากขึ้น และเริ่มถอยห่างจากการจัดประเภทวัฒนธรรมตามทฤษฎีวิวัฒนาการ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเรื่องการจัดแสดงวัตถุวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์ได้เปลี่ยนไป เมื่อมหาวิทยาลัยมีบทบาทในการสร้างองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมมากขึ้น วัตถุในพิพิธภัณฑ์ก็ถูกเก็บไว้เฉยๆ นักวิชาการมีได้สนใจที่จะนำมาศึกษาเหมือน

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 พิพิธภัณฑสถานจึงมีสภาพคล้ายเป็น “ตู้ใฝ่สมบัติ” (Kirshenblatt-Gimblett 2005) ในทศวรรษ 1970 เริ่มมีการทบทวนบทบาทของพิพิธภัณฑสถานในฐานะเป็นแหล่งสร้างความรู้และส่งเสริมการศึกษา การจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานเริ่มคำนึงถึงความต้องการของผู้ชมมากขึ้น (Crenn 2017)

กล่าวโดยสรุป ในทัศนะของชาวตะวันตกซึ่งเข้าไปปกครองดินแดนของคนพื้นเมืองในส่วนต่างๆของโลก มองคนพื้นเมืองในฐานะเป็นผู้ล่าเหยื่อและไม่เจริญ เมื่อชาวตะวันตกนำวัตถุทางวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน วัตถุเหล่านั้นก็จะถูกอธิบายในฐานะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่แปลกประหลาด ซึ่งเป็นการตีตราว่าวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองเป็นสิ่งที่ต่ำต้อย จนกระทั่งเกิดการตั้งคำถามถึงข้อจำกัดของทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ทำให้การอธิบายวัตถุวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองในพิพิธภัณฑสถานเริ่มเปลี่ยนไปสู่การให้เห็นบริบทสังคมของคนเหล่านั้น เพื่อทำให้เข้าใจว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ล้วนมีความหมายและคุณค่าในแบบของตัวเอง

วัตถุทางวัฒนธรรมกับการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน

ในยุคหลังอาณานิคมและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑสถานของยุโรปและสหรัฐอเมริกาถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับความชอบธรรมและความเป็นจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในนิทรรศการ ทำให้นำไปสู่การรื้อทำลายวิธีคิดเกี่ยวกับการจัดแสดงวัตถุ และการเปิดเผยให้เห็นอำนาจเชิงการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่อยู่เบื้องหลังการครอบครองและจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑสถาน (Hudson 1991, และ Silverstone 1992) พิพิธภัณฑสถานในโลกตะวันตกจึงถูกมองในฐานะเป็นตัวแทนของลัทธิจักรวรรดินิยมของตะวันตก เมื่อสิ้นสุดการล่าอาณานิคมและการมีอิสรภาพของประเทศที่เคยเป็นเมืองขึ้นของชาวตะวันตก รูปแบบการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑสถานก็เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองของการยืนยันทางวัฒนธรรม (politics of cultural

affirmation) เกิดนิทรรศการรูปแบบใหม่ที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมของคนพื้นเมือง และวัฒนธรรมร่วมสมัยมากขึ้น (Kaplan 1994)

Rein (2012) ยกตัวอย่างการจัดแสดงเสื่อคลุมของชาวเมารี ชนพื้นเมืองในนิวซีแลนด์ ซึ่งมีคติความเชื่อเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษและเกี่ยวข้องกับการทอเสื่อคลุมที่ทำจากเส้นใยของพืชประเภทปอ ขั้นตอนการถักทอจะเปรียบเสมือนพิธีกรรมทางศาสนา ผู้ทอจะเป็นสุภาพสตรีที่ต้องไม่มีประจำเดือน ในขณะที่ทอจะต้องไม่กินอาหาร ไม่ดื่มสุรา เส้นใยที่ใช้ทอเปรียบเสมือนวิญญาณของบรรพบุรุษ ใช้เวลาทอยาวนานเกือบปี หลังจากทอเสื่อคลุมสำเร็จ ผู้ที่สวมใส่จะเป็นผู้มีฐานะทางสังคม เช่น หัวหน้าเผ่าหรือหมอผี รวมถึงมีการส่งมอบเสื่อคลุมจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเปรียบเสมือนการส่งต่อพลังที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่สวมใส่เสื่อคลุมจะได้รับพลังพิเศษและได้รับการเคารพยกย่องราวกับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อพิพิธภัณฑสถานนำเสื่อคลุมของชาวเมารีมาจัดแสดง คุณค่าและความหมายของการเป็นพลังที่ศักดิ์สิทธิ์กลับเลือนหายไป ผู้ชมที่มองดูเสื่อคลุมเหล่านี้จะรู้แต่เพียงว่ามันคือวัตถุที่สวยงามเท่านั้น คล้ายกับการบอกเล่าในเชิงประวัติศาสตร์ศิลป์ที่วัตถุแต่ละชนิดคือตัวแทนของรูปแบบศิลปะต่างยุคสมัยกัน

การจัดแสดงวัตถุทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพิพิธภัณฑสถาน จะอยู่ใต้ความคิดแบบตะวันตกที่นำเสนอสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ในฐานะเป็น “งานศิลปะ” ที่เน้นให้ผู้ชมมองดูความงดงามและเทคนิควิธีที่ละเอียดซับซ้อนหรือแปลกพิสดาร แต่มองข้ามความคิดความเชื่อที่ดำรงอยู่ในวัตถุเหล่านั้น รวมถึงบริบททางวัฒนธรรมที่วัตถุถูกใช้ในวิถีชีวิต นักพิพิธภัณฑวิทยาในโลกตะวันตกจะนำวัตถุทางวัฒนธรรมมาจัดการให้มีระเบียบเรียบร้อย สะอาด และสวยงาม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนวัตถุวัฒนธรรมให้เป็น “วัตถุที่ถูกอนุรักษ์” การกระทำดังกล่าวนี้คือการสร้างความหมายใหม่ให้กับวัตถุทางวัฒนธรรม เมื่อนำไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน วัตถุทางวัฒนธรรมก็ถูกตัดขาดจากความหมายเดิม กระบวนการ

จัดการวัตถุทางวัฒนธรรมภายใต้ความรู้ของภัณฑารักษ์ที่มีขั้นตอนตรวจสอบวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ตามมาตรฐานคือ “กระบวนการกลายเป็นวัตถุในพิพิธภัณฑ์” (musealization) (Labbé and Paulina 2015) ในประเด็นนี้ เชื่อมโยงไปถึงการเกิดขึ้นของการจัดระเบียบวัตถุสิ่งของ ซึ่งพิพิธภัณฑ์จะกลายเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นว่าสังคมตะวันตกต้องการสร้างหมวดหมู่ให้กับสิ่งต่าง ๆ อย่างไร (Whitehead 2009)

ธรรมเนียมของการจัดแสดงวัตถุสิ่งของในพิพิธภัณฑ์แบบตะวันตก ภัณฑารักษ์จะเป็นผู้กำหนดว่าวัตถุชิ้นใดมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมหรือเรื่องราวในอดีต เกณฑ์ในการคัดเลือกและประเมินค่าของวัตถุอาจพิจารณาจากอายุของวัตถุและแหล่งที่มาของวัตถุ ภัณฑารักษ์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการจัดแสดงวัตถุสิ่งของ กระบวนการจัดประเภทและให้คุณค่าต่อวัตถุนำไปสู่แนวคิดเรื่อง “วัตถุทางชาติพันธุ์” ซึ่งเริ่มปรากฏชัดในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Jakovljević-Šević 2014) นอกจากนั้น ยังมีความคิดที่ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความมั่นคงถาวร ทำให้การจัดแสดงวัตถุทางชาติพันธุ์คือการตอกย้ำ “ภาพนิ่ง” ของวัฒนธรรมในเวลาเดียวกัน ซึ่งมีผลต่อการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ที่ผู้ชมจะมองดูวัตถุเหล่านั้นเป็นตัวแทนวัฒนธรรมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ

ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์แห่ง Neuchâtel ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งมีการรวบรวมวัตถุของชาติพันธุ์ในประเทศแองโกล่าที่คนผิวขาวเคยเดินทางไปสำรวจในช่วงทศวรรษ 1890-1950 ได้มีการปรับปรุงนิทรรศการและการจัดแสดงใหม่ในปี 2007 เพื่อชี้ให้เห็นประวัติศาสตร์ของการได้มาซึ่งวัตถุทางชาติพันธุ์เหล่านั้น โดยการให้ผู้ชมรับรู้ว่าคุณผิวขาวและลัทธิอาณานิคมนำวัตถุของคนพื้นเมืองในแองโกล่าออกมาได้อย่างไร มีการแบ่งห้องจัดแสดงเป็นหลายห้อง เริ่มจากห้องที่เรียกว่า “ฝึกมองอย่างเป็นวิทยาศาสตร์” (training the scientific gaze) จะมีการสอนให้ผู้ชมเข้าใจการเดินทางของศิลปินชื่อ Théodore

Delachaux ซึ่งเข้าไปสำรวจชุมชนของคนพื้นเมืองในแอ่งโกล่า ผู้ชมจะได้เห็นวิธีการทำงาน และวัตถุทางชาติพันธุ์ที่ถูกเก็บสะสมไว้ในตู้เก็บสมบัติของคนผิวขาว จากนั้น ผู้ชมจะเดินไปสู่ห้องนิทรรศการที่ชื่อ “ความตื่นตันของการเดินทาง” (fever of departure) ซึ่งมีการนำเสนอเกี่ยวกับอุปกรณ์และแผนที่ที่ใช้เดินทางของ Delachaux ผู้ชมจะเห็นแรงบันดาลใจของการเดินทางของชาวตะวันตก เมื่อผู้ชมผ่านห้องนี้ไปแล้วจะเข้าสู่ห้องที่ชื่อ “สนาม” (field) จะมีรูปถ่ายชุมชนของคนพื้นเมืองและสถานที่ต่างๆ ที่ Delachaux ถ่ายเก็บไว้จำนวนมาก จากนั้นจะเป็นห้องที่ชื่อ “การเปิดออกครั้งสำคัญ” (great unpacking) ห้อง “วัตถุที่แท้จริง” (authentic objects) ซึ่งแสดงให้เห็นการทำงานของภัณฑารักษ์ที่พยายามจัดระเบียบวัตถุทางชาติพันธุ์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ห้องที่ชื่อ “วัตถุชิ้นเอก” (masterpieces) แสดงให้เห็นถึงวิธีการให้คุณค่าของวัตถุที่ต่างกันระหว่างคนทำงานพิพิธภัณฑ์กับพ่อค้าในตลาดค้าวัตถุโบราณ และห้องสุดท้ายชื่อ “วัตถุ” (objects) เป็นการทำให้ตั้งคำถามกับผู้ชมว่าวัตถุทางชาติพันธุ์ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ใครควรจะเป็นเจ้าของ (Crenn 2017)

ตัวอย่างการเปลี่ยนวิธีการนำเสนอเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ทางชาติพันธุ์ที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นการปรับวิธีคิดการทำงานของพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์ ซึ่งนิทรรศการและการจัดแสดงวัตถุสิ่งของทางวัฒนธรรมจะต้องสะท้อนให้เห็นการได้มาของวัตถุเหล่านั้น พร้อมๆ กับทำให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และเบื้องหลังของการเก็บสะสมวัตถุ ในแง่นี้ บทบาทของพิพิธภัณฑ์จึงมิใช่การโชว์วัตถุที่หาดูยากอีกต่อไป แต่จะมีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักพิพิธภัณฑ์ในทุกๆ ด้าน รวมทั้งเป็นพื้นที่ให้ผู้ชมเกิดการตั้งคำถามเกี่ยวกับความหมาย คุณค่า สถานะ การได้มา ความเป็นเจ้าของ และการใช้ประโยชน์จากวัตถุที่ถูกจัดแสดง ตัวอย่างเช่น การอธิบายให้ผู้ชมเข้าใจว่าคนผิวขาวตะวันตกในยุคอาณานิคมลักลอบนำวัตถุของชาติพันธุ์มาเก็บไว้ได้อย่างไร เพื่อทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ของการเอารัดเอาเปรียบ

คนพื้นเมือง นอกจากนั้น การตัดสินใจเลือกว่าวัตถุชิ้นใดควรนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ไม่ควรมาจากความรู้สึกของ “คนนอก” ที่อยากดูวัตถุที่แปลกพิสดารหรือน่าตื่นตาตื่นใจ แต่ควรจะเป็นความต้องการของเจ้าของวัฒนธรรมที่เลือกวัตถุที่ตนเองต้องการนำเสนอ ซึ่งสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมของพวกเขา (Makuvaza 2002) ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์แห่ง Neuchâtel ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ มีการนำเสนอวิถีชีวิตของคนพื้นเมืองที่เป็นเจ้าของวัตถุทางวัฒนธรรม ผู้ชมจะได้เห็นบทเรียนและประสบการณ์ที่ชาวตะวันตกนำวัตถุของคนพื้นเมืองมาเก็บไว้ นิทรรศการจะต้องบอกให้ผู้ชมเข้าใจว่าวัตถุทางชาติพันธุ์สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนพื้นเมืองอย่างไร

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 มีการถกเถียงว่าใครคือเจ้าของวัตถุทางวัฒนธรรมที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ และคนกลุ่มไหนที่จะมีสิทธิในการใช้ประโยชน์ในวัตถุเหล่านั้น (Shaw 2003) หากมองย้อนไปในประวัติศาสตร์ก็จะพบว่าการได้มาซึ่งวัตถุในพิพิธภัณฑ์มีวิธีการที่แตกต่างหลากหลาย เช่น มีผู้บริจาคให้ หรือมีการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สะสม เงื่อนไขเหล่านี้นำไปสู่การสร้างคุณค่าของวัตถุที่ต่างกัน ปัจจุบัน คุณค่าและความหมายของวัตถุทางชาติพันธุ์มิได้จำกัดอยู่เฉพาะวัตถุที่เคยใช้งานในอดีต แต่ยังรวมถึงวัตถุร่วมสมัยที่มนุษย์ยังคงใช้งานอยู่ ทำให้การเป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น การจัดแสดงวัตถุร่วมสมัยในพิพิธภัณฑ์ของประเทศสวีเดน วัตถุในชีวิตประจำวันจะถูกเก็บรวบรวมเอาไว้ในฐานะเป็นวัตถุวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปวัตถุเหล่านี้จะสะท้อนเรื่องราวของมนุษย์ที่ใช้ประโยชน์จากวัตถุเหล่านั้น (Antos 2014, และ Knell 1999) ในระหว่างปี ค.ศ. 2008-2010 สหภาพยุโรปได้ริเริ่มโครงการชื่อ Entrepreneurial Cultures in European Cities โดยสนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัยในเมือง 7 แห่ง ได้แก่ อัมสเตอร์ดัม, เบอร์ลิน, ไวลอส, บาร์เซโลนา, ลิเวอร์พูล, ลักซัมเบิร์ก, และเซเกรบ มีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของนักธุรกิจ และ

นำข้อมูลไปจัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ โครงการนี้เปิดโอกาสให้นักจัดการพิพิธภัณฑ์จากหลายประเทศเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อศึกษาเรื่องราวของวัตถุสิ่งของที่นักธุรกิจได้ใช้ในชีวิตจริง องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ทำให้ผู้ชมพิพิธภัณฑ์เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มองผ่านชีวิตของนักธุรกิจในปัจจุบัน เช่น รูปแบบของการกินอาหาร การดื่มกาแฟ การเข้าสังคม การใช้เวลาว่าง การเจรจาทางธุรกิจ เป็นต้น (Antos 2014)

ปัญหาการจัดเก็บวัตถุสิ่งของทางวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน คือ ประเทศในยุโรปหลายประเทศขาดแคลนงบประมาณ รัฐบาลยังไม่มีความสนใจและไม่เข้าใจงานด้านพิพิธภัณฑ์ที่เท่าที่ควร จึงไม่เห็นความจำเป็นต้องสนับสนุนงบประมาณในการจัดเก็บวัตถุสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ นอกจากนั้น พิพิธภัณฑ์ก็ไม่มีพื้นที่เพียงพอในการสร้างห้องเก็บวัตถุ ห้องที่จัดเก็บที่มีอยู่ก็คับแคบเกินไป ปัญหานี้ทำให้เกิดการคัดเลือกวัตถุที่มีคุณภาพบางชิ้นเก็บไว้ในคลังวัตถุขึ้นที่ไม่สำคัญอาจจะถูกคัดออก ตัวอย่างในสวีเดน ภัณฑารักษ์ได้เปลี่ยนวิธีการจัดเก็บวัตถุให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำวิจัยทางวัฒนธรรม รวมถึงการศึกษาประวัติการใช้งานของวัตถุขึ้นที่บ่งบอกวิถีชีวิตของผู้ที่เคยเป็นเจ้าของวัตถุ นักวิจัยด้านพิพิธภัณฑ์ต้องทำงานเพิ่มขึ้น เช่น ตามไปสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นเจ้าของ เพื่อบันทึกเสียงและถ่ายภาพบุคคลที่เป็นเจ้าของวัตถุเหล่านั้น (Antos 2014)

พื้นที่ความทรงจำร่วมทางวัฒนธรรม

ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เป้าหมายของการสร้างพิพิธภัณฑ์ในยุโรปและอเมริกา คือการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ (Jakovljević-Šević 2014) โดยการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามาชมวัตถุในพิพิธภัณฑ์เพื่อที่จะติดำกับประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ของชาติ (Falk 2004, Hooper-Greenhill 1992, และ 1998) รวมถึงการทำให้ประชาชนรู้สึกถึง

ความงามในศิลปวัตถุและสิ่งของเครื่องใช้ที่งดงามประณีต อันเป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาติ ภายใต้เป้าหมายดังกล่าวนี้ทำให้พิพิธภัณฑสถานคือเครื่องมือที่ส่งเสริมและสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ (Coombes 2004, Duncan 1994, และ Kohl 1998) ภายใต้การเล่าเรื่องความเป็นชาติในพิพิธภัณฑสถานยังทำให้เกิดการตอกย้ำความแตกต่างทางฐานะและชนชั้นของคนในชาติ เช่น ชนชั้นกษัตริย์ เจ้าขุนมูลนาย ราชวงศ์ พ่อค้า ชนชั้นกลางหรือกระฎุมพี เรื่อยลงมาถึงสามัญชน ในขณะเดียวกัน จะมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกทำให้กลายเป็น “คนที่ยอยู่นอกชาติ” ซึ่งมีความหมายว่าเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมที่ต่างไปจากเอกลักษณ์ของชาติ พิพิธภัณฑสถานนำเสนอเรื่องราวในทำนองนี้คือผลพวงจากลัทธิอำนาจนิยมของคนผิวขาวและการเติบโตของการค้าภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งชาวยุโรปคิดว่าวัฒนธรรมของตนเองเจริญก้าวหน้ากว่าคนกลุ่มอื่น (Bennett 2004, และ Rydell 1993)

Hudson (1975) เคยอธิบายว่าในการเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑสถานในสังคมตะวันตก คือประวัติศาสตร์ของเรื่องเล่าที่พูดถึงความพยายามของการสร้างเสรีภาพและประชาธิปไตย ภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑสถานบ่งบอกให้เห็นถึงวิถีคิดของตะวันตกที่ต้องการสถาปนาระเบียบแบบแผนทางสังคมซึ่งอาศัยทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมไปจนถึงเรื่องการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมของมนุษยชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พิพิธภัณฑสถานคือบทเรียนเกี่ยวกับการก่อเกิดของกระบวนการสร้างประชาธิปไตย การสร้างชาติ การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสถาบันความรู้ พิพิธภัณฑสถานจึงเป็นพื้นที่เชิงอุดมคติภายใต้ลัทธิชาตินิยม (Bennett 1995, Minihan 1977, และ Pointon 1997) รวมทั้งเป็นพิธีกรรมเชิงสาธารณะ (civic ritual) ที่ประชาชนจะเข้าไปชมวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานในฐานะกระบวนการสร้างชาติ (Duncan and Wallach 1980)

พิพิธภัณฑสถานยังเป็นพื้นที่ของการต่อสู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชาติและความเป็นเผ่าพันธุ์ ซึ่งผลิตเรื่องเล่าเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของอาณาจักร และ

สร้างความทรงจำให้กับพลเมือง (Hooper-Greenhill 1997, และ Littler and Roshi 2005) ในสังคมตะวันตก การนำเสนอเรื่องราวของชาติจึงเป็นวัฒนธรรมของคนผิวขาว ซึ่งเชื่อว่าตนเองเป็นผู้มีอารยะและเจริญกว่าชนกลุ่มอื่น ตัวอย่างในประเทศอังกฤษ แร่งงานทาสผิวดำที่ถูกกวาดต้อนและอพยพมาจากแอฟริกา ในช่วงอาณานิคม เรื่องราวของคนผิวดำและการค้าทาสจะไม่ถูกพูดถึงในพิพิธภัณฑ์ (Small 1997) ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชาวอังกฤษที่เข้าไปปกครองดินแดนในแอฟริกาได้นำวัตถุและของมีค่าที่ทำจากทองคำซึ่งเป็นของคนพื้นเมือง นำกลับมาเก็บสะสมเป็นสมบัติส่วนตัว (Coombes 1994) จนถึงทศวรรษ 1980 ผู้นำคนผิวดำในอังกฤษก็เริ่มเรียกร้องให้มีการส่งคืนทรัพย์สินอันมีค่าของชาวแอฟริกันกลับไปยังบ้านเกิด พร้อมกับเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการยุติการเหยียดเชื้อชาติ การทบทวนประวัติศาสตร์ของการค้าทาสที่กดขี่ข่มเหงคนผิวดำ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการนำเสนอภาพชีวิตและวัฒนธรรมของคนผิวดำในพิพิธภัณฑ์ในเชิงบวก (Gifford et al. 1989) จนถึงทศวรรษ 1990 พิพิธภัณฑ์หลายแห่งในอังกฤษก็ได้เปลี่ยนแปลงการนำเสนอเรื่องราวของชาวแอฟริกันให้สะท้อนปัญหาของการค้าทาสในยุคอาณานิคมด้วย (Wallace 2006)

จากตัวอย่างเรื่องการค้าทาสชาวผิวดำภายใต้ลัทธิอาณานิคมตะวันตก ทำให้เกิดการตั้งคำถามว่าการนำเสนอเรื่องราวของวัตถุสิ่งของและประวัติศาสตร์ของคนผิวดำในพิพิธภัณฑ์จะสามารถสะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบและการกดขี่ข่มเหงที่ชาวผิวขาวมีต่อคนผิวดำได้มากน้อยเพียงใด ผู้ที่จัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์จะกล้าเล่าเรื่องราวที่เป็นความโหดร้ายต่อมนุษยชาติได้หรือไม่ (Eichstedt and Small 2002) เรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์ทางชาติพันธุ์จึงมีใช้เพียงเรื่องของวัตถุสิ่งของ แต่ยังเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ในสถานที่และช่วงเวลาต่าง ๆ (Lightfoot 1983) ซึ่งการตระหนักถึงอำนาจของคนผิวขาวที่กระทำต่อคนพื้นเมืองนำไปสู่การจัดแสดง

นิทรรศการที่สะท้อนปัญหาของลัทธิอาณานิคมมากขึ้น (Basu and Macdonald 2007) ย้อนไปในช่วงทศวรรษ 1970 กลุ่มประเทศแอฟริกาใต้ ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกในการเปลี่ยนวิธีนำเสนอเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ทางชาติพันธุ์ พยายามนำเรื่องราววัฒนธรรมปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์มาจัดแสดงร่วมกับวัตถุที่เป็นของในอดีต เช่น วิถีชีวิตของชาวสลัมในอินเดีย ชีวิตประจำวันของชาวเวียดนาม ภายใต้ระบอบสังคมนิยม การแบ่งแยกสีผิวที่เกิดขึ้นในแอฟริกาใต้ เป็นต้น

Makuvaza (2002) เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่าแนวคิดที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์สนองตอบอัตลักษณ์ของชาติ เป็นวิธีคิดแบบอาณานิคม ซึ่งใช้วัฒนธรรมตะวันตกเป็นศูนย์กลาง ประเทศที่เคยเป็นดินแดนอาณานิคมของตะวันตก หรือได้รับอิทธิพลความคิดแบบตะวันตก เช่น สยามในอดีต ก็พยายามสร้างพิพิธภัณฑ์ภายใต้แนวคิดดังกล่าวนี้ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการนำเสนอความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ วิธีแก้ปัญหานี้ก็คือ ควรเปิดพื้นที่พิพิธภัณฑ์ให้มีหลากหลายรูปแบบและเปิดกว้างให้มีการนำเสนอวัฒนธรรมของคนทุกกลุ่ม ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องพิพิธภัณฑ์เชิงนิเวศ (ecomuseum) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960 มีการเคลื่อนไหวในประเทศฝรั่งเศสเพื่อชี้ให้เห็นปัญหาการทำลายพื้นที่วัฒนธรรมในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง กลุ่มคนหัวก้าวหน้าต้องการให้รัฐบาลเข้าไปช่วยปกป้องวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น และในปี ค.ศ. 1971 Hugues de Varine และ Georges-Henri Riviere ได้เสนอคำว่า “Ecomuseum” เพื่ออธิบายว่ารูปแบบของพิพิธภัณฑ์ที่ควรจะปรับปรุงใหม่ควรเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรมเข้ากับสภาพแวดล้อมของภูมิประเทศและถิ่นอาศัยของมนุษย์ กล่าวคือวัฒนธรรมของผู้คนไม่ควรแยกขาดจากระบบนิเวศ (Keyes 1992)

การจัดการพิพิธภัณฑ์ในมิตินิเวศวัฒนธรรมหรือภูมิศาสตร์วัฒนธรรมจะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ 1) ชุมชนต้องเป็นเจ้าของ มีบทบาทสำคัญในการจัดการและดูแลรักษา 2) มีการปกป้องดูแลมรดกทาง

วัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชุมชน 3) ตระหนักถึงความยั่งยืนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และ 4) มีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมทางสังคมและนิเวศวัฒนธรรม (Corsane and Holleman 1993, Davis 2006, และ Heron 1991) องค์ประกอบเหล่านี้คือการเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการสร้างพิพิธภัณฑที่แตกต่างไปจากยุคอาณานิคม ซึ่งนำไปสู่การผลักดันให้พิพิธภัณฑเป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น โดยการเชื่อมโยงวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักอาศัยและซื้อสินค้าของคนในท้องถิ่น (Kim and Lee 2013)

พิพิธภัณฑเชิงนิเวศจะให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่พบในถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งมีคนหลายกลุ่มร่วมอาศัยและสร้างปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในภูมิประเทศของมนุษย์จึงมีแบบแผนทางวัฒนธรรมที่แตกต่างและดำรงอยู่ร่วมกันได้ ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันนำไปสู่การสร้าง “ความทรงจำร่วม” (collective memory) ที่มีใช้ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องราวชีวิตของคนหลายคนที่ยังพาดำรงอยู่กัน ซึ่งสะท้อนพลวัตทางสังคมและการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ การนำเสนอความทรงจำร่วมในพิพิธภัณฑจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยจะไม่เบียดขับหรือลดถอนความทรงจำให้เป็นของคนกลุ่มเดียว พิพิธภัณฑเชิงนิเวศจึงดำรงอยู่ภายใต้การจัดการของชุมชน (Negacs and Para 2014) ตัวอย่างในพิพิธภัณฑแห่งเมืองลิเวอร์พูล ประเทศอังกฤษ มีนิทรรศการที่ชื่อ The Secret Life of Smithdown Road ซึ่งมีการนำเสนอชีวิตของผู้คนบนท้องถนนสมิธดาวน์ที่เป็นย่านสำคัญของคนท้องถิ่น นิทรรศการนี้ได้นำรูปภาพที่ประชาชนในย่านนี้เป็นผู้ถ่ายและโพสต์ลงในเฟซบุ๊ก มาจัดนิทรรศการที่เล่าเรื่องราวของคนในท้องถิ่น (Antos 2014)

แนวคิดเรื่องความทรงจำร่วมทางวัฒนธรรม คือสิ่งสำคัญของการสร้างพิพิธภัณฑวัฒนธรรมชาติพันธุ์ เพราะเป้าหมายมิใช่การเชิดชูวัฒนธรรมของ

คนกลุ่มใดให้เหนือกว่ากลุ่มอื่น และผู้ใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ก็มีใช้กลุ่มนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่จะเข้ามาเรียนรู้ความทรงจำร่วมกับคนกลุ่มอื่น ซึ่งรูปแบบพิพิธภัณฑ์จะเปลี่ยนไป มีใช้พิพิธภัณฑ์ของชาติ แต่เป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน (community museum) หรือ พิพิธภัณฑ์ที่จัดการโดยชุมชน (community-driven museum) (Davis 1999, และ 2006) ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ฉะนั้น อาคารพิพิธภัณฑ์จำเป็นต้องออกแบบให้สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและไม่แปลกแยกกับวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ (MacLeod 1998) ตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์ในประเทศฟิลิปปินส์ หมู่เกาะโซโลมอน หมู่เกาะคุก เลือกที่จะใช้อาคารรูปทรงพื้นเมืองเป็นอาคารจัดแสดงวัตถุทางชาติพันธุ์ สำหรับประเทศไทย ตัวอย่างที่ใกล้เคียงคือบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ที่มีการสร้างเรือนพื้นถิ่นของชาวไทดำเพื่อใช้จัดแสดงวัตถุและสาริตทางวัฒนธรรม รวมถึงศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตและจิตวิญญาณชาวนาไทย อำเภอเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีการสร้างอาคารเรือนไทยแบบต่าง ๆ พร้อมทั้งกิจกรรมเรียนรู้วิถีชีวิตชาวนา นอกจากนี้ แนวโน้มในปัจจุบัน มีความพยายามที่จะใช้คนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเข้ามาทำงานเป็นภัณฑารักษ์ ตัวอย่างเช่น ในประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์เปิดโอกาสให้ชาวพื้นเมืองเข้ามาทำงานในพิพิธภัณฑ์และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการ

MacLeod (1998) นำแนวคิดของ Foucault (1986) เรื่อง Heterotopia มาวิจารณ์การจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์ว่าเปรียบเสมือนการนำเอาพื้นที่ที่แตกต่างกันหลากหลายมาไว้รวมกัน เช่น นำวัตถุโบราณที่มีค่าของชาติ มาจัดแสดงอยู่ในอาคารเดียวกับวัตถุทางชาติพันธุ์ที่มาจากดินแดนอื่น ๆ จนทำให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันของเรื่องราวที่หลากหลาย ในยุคหลังอาณานิคม การจัดแสดงวัตถุและนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์เริ่มเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับผู้คนและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้งที่เป็นเรื่องระดับชาติและเรื่องเฉพาะของท้องถิ่น เป้าหมายสำคัญคือ

การเห็นคุณค่าในวิถีชีวิตของคนที่อยู่ชายขอบสังคมมากขึ้น เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ และคนพื้นเมือง ซึ่งคนเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติที่ไม่ควร ถูกลืม (Kaplan 1994) การทำให้พหิพจน์ทัศน์เป็นพื้นที่ของการสร้างความทรงจำร่วม ของคนหลายกลุ่ม จะส่งผลให้นิยามความเป็นอัตลักษณ์ชาติเปลี่ยนแปลงไป ชาติจะมีใช้เป็นคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นชาติที่ก่อร่างสร้างตัวขึ้นบนอัตลักษณ์ ของคนที่หลากหลาย (multiple identities) ในประเด็นนี้ MacLeod (1998) ตั้งข้อสังเกตว่าหน้าที่ของพหิพจน์ทัศน์ควรจะเป็นการแสดงออกทางศิลปกรรม หมายถึง การจัดนิทรรศการและการแสดงวัตถุจะต้องนำไปสู่การสร้างบทเรียน ที่ผู้ชมสามารถเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของเจ้าของวัฒนธรรมนั้น Kohlstedt (1995) กล่าวว่าบทบาทสำคัญของพหิพจน์ทัศน์คือการช่วยคำจุน ส่งเสริมคนพื้นเมืองให้ตระหนักถึงประวัติศาสตร์ของพวกเขา พหิพจน์ทัศน์ควร เปิดโอกาสให้คนพื้นเมืองเข้ามาเรียนรู้เรื่องราวของพวกเขาให้มากขึ้น

พหิพจน์ทัศน์กับการสร้างความร่วมมือทางสังคม

ในอดีตที่ผ่านมา ผู้ดำเนินงานและสร้างพหิพจน์ทัศน์จะให้ความสำคัญกับ เจ้าของและผู้ให้ทุนมากกว่าจะสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน (Sandell 1998) จนกระทั่งถึงช่วงปลายทศวรรษ 1990 พรรคแรงงานใหม่ของประเทศอังกฤษ เริ่มมีแนวคิดเรื่อง “ความร่วมมือทางสังคม” เนื่องจากเห็นว่าประชาชนทุกกลุ่ม ควรมีส่วนร่วมในการกำหนดและเสนอแนะแนวทางเพื่อพัฒนาสังคม นำไป สู่กระบวนการสร้างกลไกต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อ นโยบายเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตาม ความตื่นตัวดังกล่าวยังไม่ปรากฏอยู่ ในการทำงานด้านวัฒนธรรม ซึ่งคนทำงานด้านพหิพจน์ทัศน์ยังมีข้อจำกัดในเชิง ความคิดและการออกแบบวิธีการทำงานเพื่อให้ประชาชนรู้สึกอยากมี ส่วนร่วม ในแวดวงพหิพจน์ทัศน์ศึกษาในสหรัฐอเมริกา ได้ขยายขอบเขตเรื่อง การมีส่วนร่วมทางสังคมไปสู่การทำให้พหิพจน์ทัศน์เป็นสถาบันเพื่อสร้าง

ความยุติธรรม (Kinsley 2016) รวมทั้งชี้ให้เห็นปัญหาที่ผ่านมาว่าพิพิธภัณฑสถานไม่สามารถทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญ และเข้ามามีส่วนในการทำงาน

การสร้างความร่วมมือทางสังคม มิใช่เพียงการนำคนท้องถิ่นเข้ามาร่วมคิดและร่วมทำเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงเรื่องการนำสถาบันวิชาการ สถาบันการศึกษา หน่วยงานในท้องถิ่น และกลุ่มผู้ชมเข้ามาเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรม นอกเหนือไปจากการจัดนิทรรศการในพิพิธภัณฑสถานเพียงอย่างเดียว เช่น การส่งเสริมให้มีการทำวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม การส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีที่รับใช้วิถีชีวิตแบบใหม่ที่ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ เป็นต้น

บทบาทของพิพิธภัณฑสถานภายใต้ความร่วมมือและความยุติธรรมทางสังคม เป็นประเด็นที่นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑสถานถกเถียงกันอย่างมากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นก็คือ การย้อนกลับไปทบทวนคุณค่า ความหมาย หน้าที่และบทบาทของพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งควรจะมองเห็นกลุ่มคนที่เข้ามาใช้พิพิธภัณฑสถานและวิธีการที่คนเหล่านั้นสร้างความสัมพันธ์กับพิพิธภัณฑสถานภายใต้การรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมไว้ด้วยกัน (multicultural inclusion) เรื่องราวที่ปรากฏในพิพิธภัณฑสถานจึงอาจเป็นบทเรียนให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า “เรื่องเล่าที่ทุกคนมีส่วนร่วม” (shared narrative) (Coffee 2008) ซึ่งให้ทุกคนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถาน มิใช่เป็นเรื่องของคนใดคนหนึ่ง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้าง ผู้บริหาร ผู้ดำเนินการ ผู้ให้บริการ ผู้สนับสนุน และผู้ชม คือประเด็นใหญ่ในการทำงานด้านพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบัน การเข้ามาเยี่ยมชมและร่วมทำกิจกรรมในพิพิธภัณฑสถานคือรูปแบบของ “การปฏิบัติทางวัฒนธรรม” อย่างหนึ่ง

ในช่วงทศวรรษ 1980 ความเชื่อแบบเดิมมองว่าผู้ที่เข้ามาชมพิพิธภัณฑสถานเป็นเพียงการเข้ามาพักผ่อนและใช้เวลาว่าง ความเชื่อลักษณะนี้มีผลต่อการ

ออกแบบเนื้อหาและกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินงานโดยรัฐซึ่งต้องการทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่พักผ่อนของประชาชน (Davies 2005, และ Smithsonian Institution Office of Policy and Analysis 2007) รวมไปถึงการโฆษณาให้นักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อตั๋วเพื่อชม “วัตถุสิ่งของที่แปลกประหลาดและสวยงาม” ในพิพิธภัณฑ์ เพียงเพื่อหวังจะมีรายได้ให้กับหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่ดูแลและจัดการพิพิธภัณฑ์ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ทิศทางการจัดแสดงเรื่องราวของมนุษย์ในพิพิธภัณฑ์มุ่งไปสู่การเปลี่ยนอาคารพิพิธภัณฑ์ให้เป็น “พื้นที่สร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม” โดยส่งเสริมให้คนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม (Poulot 2013) ฐานคิดที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือการมองว่าพิพิธภัณฑ์มีใช้ที่เก็บวัตถุ แต่เป็นที่รวบรวมปรากฏการณ์ทางสังคม (Byrne 2011)

บทสรุป

ประเด็นสำคัญของบทความนี้คือการชี้ให้เห็นว่า พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเรื่องเดียวกัน และการจัดทำและสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะต้องก้าวข้ามการแบ่งแยกความเป็นชาติ ความเป็นสมัยใหม่และความเป็นท้องถิ่น โดยพิจารณาใหม่ว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างเรื่องราวต่าง ๆ ที่คนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างนำเอาภูมิปัญญาและจารีตประเพณีมาปรับแต่งให้เข้ากับชีวิตสมัยใหม่ที่พึงพิงกับความเจริญทางวัตถุและอิทธิพลจากภายนอก ซึ่งนำไปสู่การมองเห็น “วัฒนธรรม” ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า ดังนั้นการเล่าเรื่องชีวิตในพิพิธภัณฑ์จึงต้องมองมนุษย์ในฐานะ “ผู้กระทำกร” ที่สามารถใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น กระแสฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมผ่านกลไกการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงต้องพิจารณานำเอาประสบการณ์ที่คนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์มีต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาภายใต้ความทันสมัย

ความเป็นรัฐชาติและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม โดยทำให้เรื่องราวเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์

ข้อถกเถียงในการสร้างพิพิธภัณฑ์จากยุคอาณานิคมมาจนถึงหลังยุคอาณานิคมซึ่งเริ่มมีการปฏิรูปการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ทำให้เห็นว่าความเป็นชาติ ความทันสมัย และความรู้ท้องถิ่นมิได้แยกอยู่อย่างเป็นอิสระต่อกัน การชี้ให้เห็นความทรงจำของคนต่างกลุ่มต่างช่วงเวลาล้วนมีความสำคัญและจำเป็นต้องทำให้ปรากฏขึ้นในการเล่าเรื่องในพิพิธภัณฑ์ ในมิติของท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานวัฒนธรรมและคนในชุมชนเองจำเป็นต้องมองเห็น “วัฒนธรรม” และ “วิถีชีวิต” ของคนหลายกลุ่มที่มีส่วนสร้างเรื่องเล่าและความทรงจำ ซึ่งมีใช้การพูดแต่สิ่งที่สวยงามหรือปฏิเสธสิ่งที่ขมขื่น แต่ควรมีวิธีการที่เหมาะสมที่จะเล่าเรื่องราวทั้งแง่บวกและลบ เพื่อทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์เกี่ยวข้องกับความเป็นรัฐและความทันสมัย การเลือกที่จะพูดบางแง่มุมและไม่พูดบางเรื่องยิ่งอาจเป็นการผลิตซ้ำความเป็น “วัฒนธรรม” แบบแช่แข็งที่มองไม่เห็นพลวัตและบริบทของอำนาจที่ดำรงอยู่ในการต่อสู้ดิ้นรนและการตอบโต้กันไปมาระหว่างรัฐชาติและคนท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เห็นว่า “วัฒนธรรม” ก่อรูปร่างขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงและการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Foucault 1984)

อาจกล่าวได้ว่ารูปแบบความรู้ที่ปรากฏในความทรงจำร่วมของคนหลายกลุ่มในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ จะต้องเปิดเผยให้เห็นจุดเปลี่ยนหรือวิกฤตการณ์ในชีวิตของมนุษย์ (life crisis) ที่คนแต่ละคนพยายามต่อสู้เพื่อสร้างตัวตนและหาทางออกให้กับการดำรงชีพ รวมทั้ง ต้องอธิบายให้เห็นประสบการณ์ของการถูกกระทำ ถูกกดขี่ ถูกครอบงำ ถูกผนวกรวมภายใต้ความทันสมัยและความเป็นชาติ ซึ่งเป็นโครงสร้างอำนาจในยุคเหตุผลนิยมและกระบวนการทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ ที่ผ่านมารัฐมักจะเอา “ความเป็นชาติ” มาบดบัง

“ความเป็นท้องถิ่น” ทำให้เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์และคนท้องถิ่นถูกลบเลือนไป การเล่าเรื่องแบบเดิมในพิพิธภัณฑ์ที่เน้นจัดแสดงวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นอดีตจึงมีข้อจำกัดในการพูดถึงประสบการณ์ที่มนุษย์พยายามปรับเปลี่ยนแก้ไขชีวิตของตัวเอง ซึ่งอาจเป็นการนำเอาสิ่งใหม่มาผนวกเข้ากับสิ่งเก่า หรือปรุงแต่งสิ่งเก่าให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ประสบการณ์เหล่านี้มีความสำคัญและควรจะนำมาบอกเล่าในพิพิธภัณฑ์

การเล่าเรื่องในพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน จึงเป็นกลไกทางความรู้แบบใหม่ที่ต้องนำเอาความทรงจำและความรู้สึกทุกรูปแบบมาเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และสะท้อนให้เห็นความเป็นมนุษย์ทุกแง่มุม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและชาติพันธุ์คือ “พื้นที่สังคมแห่งการเรียนรู้” และ “พื้นที่สังคมของความทรงจำร่วม” ที่มีได้มีเพียงวัตถุที่สอยงามจัดแสดงอย่างไร้ชีวิต หากแต่เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์และส่งเสริมให้ผู้ชมเป็นผู้เรียนรู้ที่สามารถนำเอาความรู้และจินตนาการของตนมาสนทนากับเรื่องราวทางวัฒนธรรมของคนอื่นที่พวกเขากำลังมองเห็น กล่าวคือ การทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกัน มิได้เป็นเพียงการจัดแสดงวัตถุทางวัฒนธรรมที่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชื่นชมเพียงแต่ความงดงามทางกายภาพอย่างเดียว (Crosby 2016) แต่ต้องทำให้ผู้ชมใช้อารมณ์และความรู้สึกเรียนรู้ความแตกต่างของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนอื่น สิ่งสำคัญก็คือ เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นในพิพิธภัณฑ์จะต้องถูกเขียนขึ้นใหม่ตลอดเวลาและมาจากประสบการณ์ของคนต่างรุ่นและต่างชนชั้นที่หลากหลาย เพื่อให้เห็นการเคลื่อนที่ต่อเนื่องไปข้างหน้ามากกว่าจะเก็บความทรงจำไว้เฉพาะเรื่องราวในอดีต ไม่ควรตอกย้ำภาพทรงจำของอดีตจนลืมนองดูชีวิตคนปัจจุบันที่เปลี่ยนไปแล้ว พิพิธภัณฑ์ในฐานะพื้นที่ความทรงจำร่วมที่ไม่หยุดนิ่ง จึงเป็นโจทย์ที่ท้าทายสำหรับรัฐ นักวิชาการ นักกิจกรรม และนักปฏิบัติงานวัฒนธรรม ซึ่งต้องเห็นกลไกของการสร้างความรู้ภายใต้ระบอบอำนาจที่ซับซ้อนและปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

บรรณานุกรม

- ญาณินทร์ รักวงค์วาน. 2554. “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น.” *ดำรงวิชาการ* 10(1): 1-24.
- ณรงศ์ฤทธิ์ สุมาลี. 2550. “วาทกรรม “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” ในสังคมไทย: ศึกษากรณีพิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน.” *วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ปรีชต์ สาดิ. 2558. “การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม.” *วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์* 2(1): 61-79.
- รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. 2556. “การพัฒนารูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการสร้างความเข้มแข็งสู่ชุมชน.” *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- ศรีศักร วลัยโกตม. 2551. *พิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สายันต์ ไพรัชญาจิตร. 2547. การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์: แนวคิด วิธีการและประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- Aldrich, Robert. 2012. “Colonial Museums in a Postcolonial Europe.” *African and Black Diaspora: An International Journal* 2(2): 137-156.
- Ames, Michael M. 1992. *Cannibal Tours and Glass Boxes. The Anthropology of Museums*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Antos, Zvezdana. 2014. “Collecting” the Present in Ethnographic Museums. *Ethnological Research* 18/19: 115-128.
- Arnold, Ken. 2006. *Cabinets for the Curious: Looking Back at Early English Museums*. Aldershot, Burlington, VT: Ashgate.
- Basu, Paul. and Sharon Macdonald. 2007. “Introduction: Experiments in Exhibition, Ethnography, Art and Science.” In *Exhibition Experiments*, edited by Paul Basu and Sharon Macdonald, 1-24. Oxford: Blackwell.
- Bennett, Tony. 1995. *The Birth of the Museum*. London. New York: Routledge.

- Bennett, Tony. 2004. *Pasts Beyond Memory: Evolution, Museums, Colonialism*. London and New York: Routledge.
- Bowry, Stephanie. 2014. "Before Museums: The Curiosity Cabinet as Metamorphe." *Museological Review* 18: 30-42.
- Byrne, Sarah, Robin Torrence, Rodney Harrison, and Anne Clarke. eds. 2011. *Unpacking the Collection: Networks of Material and Social Agency in the Museum*. New York: Springer.
- Cameron, Fiona. 2005. "Contentiousness and Shifting Knowledge Paradigms: The Roles of History and Science Museums in Contemporary Societies." *Museum Management and Curatorship* 20(3): 213-233.
- Coffee, Kevin. 2008. "Cultural Inclusion, Exclusion and the Formative Roles of Museums." *Museum Management and Curatorship* 23(3): 261-279.
- Coombes, Annie. E. 1994. *Reinventing Africa. Museums, Material Culture and Popular Imagination in Late Victorian and Edwardian England*. New Haven and London: Yale University Press.
- Coombes, Annie. E. 2004. "Museums and the Formation of National and Cultural Identities". In *Grasping the World: The Idea of the Museum*, edited by Donald Preziosi, and Claire Farago, 278-297. Aldershot, Burlington, VT: Ashgate.
- Corsane, Gerard, and Wouter Holleman. 1993. "Ecomuseums: A Brief Evaluation." In *Museums and the Environment*, edited by Robert De Jong, 111-125. Pretoria: Southern Africa Museums Association.
- Crenn, Gaëlle. 2017. "Reformulation of the Museum's Discourse in Reflexive Ethnographic Exhibitions. Limits and Ambivalences at the Museum der Kulturen (Basel) and the Neuchâtel Ethnography Museum. *ICOFOM Study Series* (Online) 45: 37-46.
- Crosby, Nicolas. 2016. "In Search of Heterotopia: Immersive Experiences in the Museum." Master Thesis, Central Washington University.
- Davies, Stuart. 2005. "Still Popular: Museums and Their Visitors 1994–2004." *Cultural Trends* 14(1): 67-105.

- Davis, Peter. 1999. *Ecomuseums: A Sense of Place*. Leicester: Leicester University Press.
- Davis, Peter. 2006. "Ecomuseums and Sustainability in Italy, Japan and China: Adaptation through implementation." In *Museum Revolutions: How Museum Change and are Changed*, edited by Simon Knell, Suzanne MacLeod, and Sheila Watson, 198-214. Leicester: Routledge.
- Duncan, Carol. 1994. "Art Museums and the Ritual of Citizenship". In *Interpreting Objects and Collections*, edited by Susan Pearce, 279-286. London: Routledge.
- Duncan, Carol, and Alan Wallach. 1980. "The Universal Survey Museum." *Art History, London* 3(4): 448-69.
- Eichstedt, Jennifer L., and Stephen Small. 2002. *Representations of Slavery. Race, Ideology and Southern Plantations Museums*. Washington DC.: Smithsonian Institution Press,
- Falk, John. H. 2004. "The Director's Cut: Toward an Improved Understanding of Learning from Museums." *Science Education* 88(1): 83-96.
- Findlen, Paula. 2004. "The Museum: Its Classical Etymology and Renaissance Genealogy." in *Grasping the World: The Idea of the Museum*, edited by Donald Preziosi and Claire Farago, 159-191. Aldershot, Burlington, VT: Ashgate.
- Foucault, Michel. 1984 "Of Other Spaces, Utopias and Heterotopias." *Architecture, Mouvement, Continuité* 5: 46-49.
- Foucault, Michel. 1986. Of Other Spaces. *Diacritics* Spring: 22-27.
- Gifford, Lord, Wally Brown, and Ruth Bunday 1989. Loosen the Shackles. *First Report of the Liverpool 8 Inquiry into Race Relations in Liverpool*. London: Karia Press.
- Gyarmati, Janos. 2008. "The Museum of Ethnography and its exotic collections." In *Taking Them Back to My Homeland--: Hungarian Collectors--Non-European Collections of the Museum of Ethnography in a European Context*, edited by Janos Gyarmati, 1-25. Budapest: Néprajzi Múzeum, Museum of Ethnography

- Hakiwai, Arapata. 1990. "Once Again the Light of Day? Museums and Maori Culture in New Zealand." *Museum* 62(1): 35-38.
- Hein, Hilde.S. 2010. "The Authority of Objects: From Regime Change to Paradigm Shift." *Curator the Museum Journal* 50(1): 77-85.
- Heron, Peter. 1991. "Ecomuseums- a new museology?" *Alberta Museums Review* 17(2): 8-11.
- Hobsbawm, Eric. 1999. "Mass-producing Traditions: Europe, 1870–1914." In *Representing the Nation: A Reader*, edited by David Boswell and Jessica Evans, 61-86. London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, Eilean. 1997. *Museums and Multiculturalism in Britain*.Leicester, Leicester University Press.
- Hooper-Greenhill, Eilean. 1992. *Museums and the Shaping of Knowledge*. London, New York: Routledge.
- Hooper-Greenhill, Eilean. 1998. "Education, Communication and Interpretation: Towards a Critical Pedagogy in Museums. In *The Educational Role of the Museum*, edited by Eilean Hooper-Greenhill, 3-27. London, New York: Routledge.
- Hudson, Kenneth. 1975. *A Social History of Museums: What the Visitors Thought*. London: Basingstoke: Macmillan.
- Hudson, Kenneth. 1991. "How Misleading Does an Ethnographical Museum Have to Be?" In *Exhibiting Cultures: The Poetics and Politics of Museum Display*, edited by Ivan Karp, and Steven D. Lavine, 457-465. Washington, D.C: Smithsonian Institution Press.
- Jakovljević-Šević, Tijana. 2014. "Redefining Ethnographic Museology: Response to the Challenges of Modernity." *Ethnological Research* 18-19: 147-161.
- Kahn, Miriam. 1995. "Heterotopic Dissonance in the Museum Representation of Pacific Island Cultures." *American Anthropologist* 97(2): 324-338
- Kaplan, Flora. S. ed. 1994. *Museums and the Making of "Ourselves": The Role of Objects in National Identity*. London: Leicester University Press.

- Keyes, Janice A.1992. "Local Participation in the Cowichan and Chemainus Valleys Ecomuseum: An Exploration of Individual Participatory Experience." Master Theses, The University of British Columbia.
- Kim, Jin-Young, and Jae Yeong Lee. 2013. "Development of Local Cultural Resources Based on the Concept of Ecomuseum: Focusing on Cheorwon, Gangwon Province." *IJMUE* 8: 297-302.
- Kinsley, Rose Paquet. 2016). "Inclusion in Museums: A Matter of Social Justice." *Museum Management and Curatorship* 31(5): 474-490.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. 2005. "From Ethnology to Heritage: The Role of the Museum." https://www.researchgate.net/publication/238714489_From_Ethnology_to_Heritage_The_Role_of_the_Museum. Accessed December 8, 2020.
- Kohlstedt, Sally. 1995. "Essay Review: Museums: Revisiting Sites in the History of the Natural Sciences." *Journal of the History of Biology* 28: 151-166.
- Knell, Simon J. ed. 1999. *Museums and the Future of Collecting*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Kohl, Philip L 1998. "Nationalism and Archaeology: On the Constructions of Nations and the Reconstructions of the Remote Past." *Annual Review of Anthropology* 27: 223-46.
- Makuvaza, Simon. 2002. "Towards a New Type of Ethnographic Museum in Africa." https://www.researchgate.net/publication/301815606_Towards_a_new_type_of_ethnographic_museum_in_Africa. Accessed December 12, 2020.
- Kyorlenski, Georgi. 2013. "Site and Objects Re-united: Open-Air On-Site Museums and Museum Heterotopias." Master Thesis, Columbia University.
- Labbé, Soto, and Marna Paulina. 2015. "Wrinkled Places: Musealising Indigenous Heritage in Latin America." *Museum International* 67 (1-4): 104-115.
- Lightfoot, Fred. 1983. "New Approaches to Other Cultures in European Museums." *Museum*, 139(3): 139-144.
- Littler, Jo, and Naidoo Roshi, eds. *The Politics of Heritage*. The Legacies of 'Race'. London and New York: Routledge.

- MacLeod, Roy. 1998. "Postcolonialism and Museum Knowledge: Revisiting the Museums of the Pacific." *Pacific Science* 52(4): 308-318.
- MacLeod, Roy, and Philip F. Rehbock. 1994. *Darwin's Laboratory: Evolutionary Theory and Natural History in the Pacific*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Minihan, Janet. 1977. *The Nationalization of Culture: The Development of State Subsidies to the Arts in Great Britain*. London: Hamilton.
- Munjeri, Dawson. 1991. "Refocusing Orientation? The Exhibitor the Populace: Zimbabwe on the Threshold." In *Exhibiting Cultures: The Poetics and Politics of Museum Display*, edited by Ivan Karp and Steven D. Lavine, 444-457. Washington. D.C: Smithsonian Institution Press.
- Negacs, Katarzyna., and Anna Para. 2014. "The Ecomuseum as a Sustainable Product and an Accelerator of Regional Development. The Case of the Subcarpathian Province." *Economic and Environmental Studies* 14(1): 51-73.
- Pointon, Marcia. 1997. *Strategies for Showing: Woman, Possession, and Representation in the English Visual Culture 1665-1800*. Oxford: Oxford University Press.
- Poulot, Dominique. 2013. "Another History of Museums: from the Discourse to the Museum-Piece." *Anais do Museu Paulista*, 21(1): 27-47.
- Rein, Anette. 2012. "Competences and Responsibilities of Ethnographic Museum as Global Actors." *Ethnolog*, 22: 193-213.
- Rydell, Robert. W. 1993. *World of Fairs: The Century of Progress Expositions*. Chicago, IL, London: University of Chicago Press.
- Sandell, Richard. 1998. "Museums as Agents of Social Inclusion." *Museum Management and Curatorship* 17(4): 401-418.
- Scheurleer, Lunsingh Th. H. 1985. "Early Dutch Cabinets of Curiosities." In *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth- and Seventeenth-Century Europe*, edited by Arthur MacGregor and O. R. Impey, 115-127. Oxford: Clarendon Press.

- Shaw, Wendy M. K. 2003. *Possessors and Possessed: Museums, Archaeology, and the Visualization of History in the Late Ottoman Empire*. Berkeley: University of California Press.
- Silverstone, Roger. 1992. "The Medium is the Museum: On Objects and Logics in Times and Spaces." In *Museums and the Public Understanding of Science*, edited by John Durant, 34-44. London: Science Museum.
- Small, Stephen. 1997. "Contextualizing the Black Presence in British Museums: Representations, Resources and Response." In *Museums and Multiculturalism in Britain*, edited by Eilean Hooper-Greenhill, 50-66. Leicester: Leicester University Press.
- Small, Stephen. 2011. "Slavery, Colonialism and Museums Representations in Great Britain: Old and New Circuits of Migration." *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge* 9(4): 117-127.
- Smithsonian Institution Office of Policy and Analysis. 2007. *Museum Visitation as a Leisure Time Choice: A Background Report to the Smithsonian Board of Regents*. Washington, DC: Smithsonian Institution. Office of Policy and Analysis.
- Thomas, Nicholas. 1994. *Colonialism's Culture: Anthropology, Travel and Government*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Wallace, Elizabeth. 2006. *The British Sale Trade & Public Memory*. New York: Columbia University Press.
- Whitehead, Christopher. 2009. *Museums and the Construction of Disciplines. Art and Archeology in Nineteenth-Century Britain*. London: Duckworth.
- Xiaoran, Xie. 2018. "Folklore Museums and Their Roles in Displaying and Preserving Communal Cultural Heritage: the Case Studies of Yaowarat Chinatown Heritage Center, Bang Lamphu Museum and Bangkokian Museum." Master Thesis, Chulalongkorn University.

- Zimmerman, Andrew. 1999. "German Anthropology and the 'Natural Peoples': The Global Context of Colonial Discourse." *The European Studies Journal* 16 (1999): 95-112.
- Zimmerman, Andrew. 2010. "Three Logics of Race: Theory and Exception in the Transnational History of Empire." *New Global Studies* 4 (1): 1-11.